

кож накладено арешт на банківські рахунки фіктивних фірм із залишком коштів у сумі 740 тис. грн. і 16 тис. дол. США¹. Викрита у м. Києві злочинна група щоденно через мережу фіктивних фірм конвертувала більш ніж по 2 млн грн. Диспетчерська конвертаційного центру, звідки здійснювався контроль за грошовими ресурсами, знаходилась у звичайній київській квартирі. Через цілодобово працюючі комп'ютери злочинці відслідковували рух грошових коштів по банківських рахунках, здійснювали фінансові операції за межами України. З тіньового обігу правоохоронцям вдалось вилучити понад 600 тис. грн. та 40 тис. дол. США, які були призначені для розрахунків з клієнтами підпільного банку².

Отже, фіктивні підприємства є невід'ємним елементом у механізмі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Процес їх створення і подальшого використання невпинно вдосконалюється, що потребує застосування адекватних засобів протидії фіктивному підприємництву, розробки відповідних наукових рекомендацій.

Надійшла до редколегії 15.07.04

В. Батургарєєва, учений секретар
Інституту вивчення проблем
злочинності АПРН України,
кандидат юридичних наук

Застосування монографічного методу в дослідженні особи рецидивістів: можливості та результати

Одним із проявів міждисциплінарних наукових зв'язків є запозичення інструментарію, за допомогою якого відбуваються первинне накопичення, оброблення та аналіз теоретичного або емпіричного матеріалу, а також розширення і поглиблення знань про вже відомі явища або процеси в тій чи іншій галузі знання. Важливішою складовою дослідницького інструментарію є методи. Під час збирання та оброблення кримінологічної інформації практикується

¹ Див.: Операція «Конверт» // Урядовий кур'єр. — 2002. — 26 вер. — С. 5.

² Див.: Факты. — 1999. — 26 окт. — С. 1.

застосування різних методів, серед яких виділяються статистичні, соціологічні (конкретно-соціологічні), психологічні, математичні та ін.¹

Роботи багатьох учених-кримінологів присвячено проблемам застосування методик та методів проведення досліджень. Значний внесок у розвиток наукової думки щодо зазначеного розділу знання свого часу було зроблено Ю. Блувштейном, А. Долговою, А. Зелінським, В. Устиновим, О. Яковлевим та ін. Але й зараз питання вибору оптимального дослідницького інструментарію під час проведення певних досліджень залишаються актуальними. Це не випадково і пояснюється тим, що названі питання, з одного боку, внаслідок своєї міжгалузевої природи не зовсім прості для розуміння та ефективного використання на практиці, а з другого — вони є невід'ємною частиною уявлень дослідника про зміст явища або процесу, що вивчається. Тому проблема застосування у кримінології тих чи інших методів не зводиться лише до їх вибору, оскільки вона має концептуальний характер і її вирішення залежить від предмета дослідження, його завдань, дослідницьких парадигм та загальної методологічної орієнтації ученого тощо. Як зазначає О. Мягков, вибір адекватного методу збирання даних та його обґрунтування — один із важливих та відповідальних етапів будь-якого соціологічного дослідження². Висловлене уявляється цілком слушним і стосовно досліджень, що проводяться у кримінологічній науці, до того ж багато методів, що застосовуються кримінологами, мають саме конкретно-соціологічну спрямованість. Як підтвердження висловленому слід навести справедливе зауваження Ю. Блувштейна і О. Яковлева, котрі зазначали, що кримінологія фактично є соціологією злочинності³.

Викладені міркування спонукають ще раз звернутися до складної теми вибору та використання тих чи інших методів при проведенні кримінологічних досліджень. Як ілюстрацію спробуємо обґрунтувати вибір та показати можливості певного методу, використаного при вивченні особи рецидивіста.

¹ Див.: Кримінологія: Загальна та Особлива частина: Підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна та ін.; За ред. І. М. Даньшина. — Х., 2003. — С. 21.

² Див.: Мягков А. Ю. Опросные методы сбора данных: предпочтения респондентов // Социологические исследования. — 2000. — № 8. — С. 98.

³ Див.: Блувштейн Ю. Д., Яковлев А. М. Введение в курс криминологии. — М.; Мн., 1983. — С. 8–9.

Свого часу кримінологічна наука з арсеналу емпіричної соціології, становлення якої припало на кінець ХІХ- початок ХХ ст., взяла на озброєння метод монографічного дослідження. І хоча у кримінології цей якісний метод загальновідомий, але прикладів його використання під час проведення кримінологічних досліджень майже немає (винятком в останні роки є лише колективна монографія за загальною редакцією О. Ярмиша¹). Проте щоб знайти і описати «точку зламу» в житті злочинця, вивчити усі обставини, що впливають на людину та штовхають на певний вибір, кількісних методів, на думку І. Руценка, недостатньо. Отже, треба звертатися до таких методів, як монографічний опис, вільне інтерв'ю, спостереження, біографічне інтерв'ю тощо². Ось тут і виникає потреба звернутися до монографічного методу дослідження.

Як виявилось, у спеціальній літературі існують дещо відмінні визначення монографічного методу. Так, під ним розуміють комплексний всебічний опис соціального об'єкта, який за умови відбору є репрезентативним у межах дослідницького завдання та предмета вивчення³; дослідження випадку чи окремої спільноти, що орієнтоване на пізнання унікального об'єкта у сукупності його взаємозв'язків⁴. Іноді кажуть про монографічне дослідження, що визначають як вид емпіричного соціологічного дослідження, в якому об'єктом вивчення, як правило, виступає тільки одна одиниця певного виду явищ. При цьому передбачається, що цей об'єкт є характерним для цього класу явищ⁵.

Незважаючи на певні відмінності у визначенні даного методу, що обумовлюється скоріше термінологічними особливостями викладення думки тих чи інших авторів, ніж наявністю будь-яких принципових розбіжностей, сутність цього методу є достатньо ясною. По-перше, у центрі уваги дослідника знаходиться одиничний випадок із групи явищ певного класу чи незначна їх кількість. По-друге, явище, що є об'єктом дослідження, розглядається у сукупності, ком-

¹ Див.: *Организованные преступные группы в Украине: традиционное и типичное (социологический очерк)* / Под общ. ред. А. Н. Ярмиша. – Х., 2002.

² Див.: *Руценко І. П. Соціологія злочинності: кількісні і якісні методи* // Вісті Кримінологічної асоціації України. Альманах. Вип. 1. – Х., 2004. – С. 54.

³ Див.: *Организованные преступные группы в Украине...* – С. 162.

⁴ Див.: *Терентьев И. Н. Анализ ситуаций как метод обучения и контроля* // www/nntu.sci-nnov.ru.

⁵ Див.: *Соціологія: терміни, поняття, персоналії: Навчальний словник-довідник* / Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. / За заг. ред. В. М. Пічі. – К., Львів, 2002. – С. 231.

плексі його взаємозв'язків та характерологічних особливостей. Портрети, висновки, одержані за допомогою використання даного методу, мають неабияке значення для всіх або більшості одиниць певного класу явищ. По-четверте, застосування цього методу є особливо корисним стосовно проблем, які ще потребують свого вивчення та ідентифікування, але вже на ранніх етапах дослідження прогнозується, що певний клас явищ, який знаходиться у центрі уваги, є достатньо монолітним, типологічним феноменом.

У нашому дослідженні одиницями монографічного опису були обрані декілька рецидивістів, звільнених із місць позбавлення волі, за якими встановлено адміністративний нагляд.

Згідно з п. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» адміністративний нагляд встановлюється у тому числі щодо повнолітніх осіб, засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства.

Вибір з усього класу рецидивістів саме цих осіб не є випадковим, оскільки з великою імовірністю можна стверджувати, що вони — своєрідне ядро рецидивної злочинності, уособлення світу рецидивістів, типові представники категорії злочинців-рецидивістів. Ті риси та якості, що притаманні їм, у більшості випадків властиві й іншим особам, які припускаються у своїй поведінці рецидиву злочинів. Отже, монографічний метод вивчення особи рецидивістів уявляється цілком правомірним, оскільки при всій індивідуальності життєвих шляхів окремих осіб можна виокремити низку спільних аспектів, притаманних багатьом з них.

У зв'язку з цим ще раз підкреслимо, що на початковому етапі дослідження для виявлення найбільш значущих характерологічних рис особистості рецидивістів та визначення напрямків подальшого наукового пошуку достатньо зупинитися на дослідженні лише декількох осіб — яскравих представників певного злочинного класу. До речі, науці відомі випадки, коли вивчення лише одного випадку надавало підстави для остаточних і досконалих теоретичних висновків. Так, докторську дисертацію відомого німецького психолога і психоневролога К. Гольдштейна написано на підставі клінічного та психологічного дослідження одного пацієнта Ш.¹

¹ Див.: Братусь Б. С. Психологический анализ измененной личности при алкоголизме. — М., 1974. — С. 21.

Наведені нижче описи складено на підставі монографічного вивчення рецидивістів, яке відбувалося у формі вільної розмови та аналізу офіційних документів, наявних в особовій справі піднаглядних, із фокусуванням уваги на вузлових життєвих етапах людини та проблемах, що пов'язані з їх життям і становлять, власне, предмет нашого дослідження. Тут слід сказати декілька слів про ті параметри, за якими складалася приблизна схема розмови з рецидивістами. По-перше, ставилося за мету ознайомитися із соціально-демографічними характеристиками рецидивіста (даними про батьківську та власну сім'ю, навчання, спеціальність, роботу, побутове оточення та ін.). По-друге, особливий інтерес з боку дослідника звичайно ж викликала злочинна кар'єра рецидивіста (факт вчинення особою першого злочину, чинники, що зумовили його вчинення, наступні злочини, відбування покарання та ставлення до нього; ставлення до субкультури та ієрархії злочинного світу тощо). По-третє, важливий блок проблем, який викликав жвавий інтерес з боку самих рецидивістів, був пов'язаний з їх життєвими планами та перспективами на майбутнє, захопленнями, життєвими орієнтирами, ставленням до політики, економіки, мистецтва та ін. Крім того, розмова з рецидивістами доповнювалася вивченням їх особових справ та розмовою із працівниками органів внутрішніх справ, які безпосередньо проводять роботу з піднаглядними.

Андрій Р., 42 роки. Виховувався матір'ю, яка багато зусиль докладала до його виховання. Проте Р. з дитинства втікав з дому, оскільки хотів мандрувати, бути більш самостійним. Братів та сестер немає. Ріс і розвивався нормально, хоча був дещо замкнутим, ніякої спеціальності не набув. У 22 роки вперше вчинив квартирну крадіжку, оскільки мав потребу в грошах. Зі слів Р., на шлях вчинення злочину став доволі пізно: «Злочинна кар'єра починається раніше». Потім ще чотири рази засуджувався за вчинення аналогічних злочинів. Після четвертого засудження Р. був визнаний особливо небезпечним рецидивістом¹. Загалом у місцях позбавлення волі провів 18,5 років. Не одружений, дітей не має. Крадіжки вчиняв майже завжди один, а деякі з них — з постійним співником. Кожного разу, крім бажання роздобути гроші, зі слів Р., «щось тягнуло» до вчинення злочину. У колонії, в якій довелося пережи-

¹ Хоча законодавець у новому Кримінальному кодексі України 2001 р. відмовився від поняття особливо небезпечного рецидивіста, проте для створення всебічного портрету осіб, які стали об'єктом нашого дослідження, ми відмічаємо цей факт злочинної біографії.

ти «голодні часи» не лише для засуджених, а й для персоналу, не працював, оскільки часто мав можливість «відкупитися» від роботи і не працювати на старому травмонебезпечному обладнанні. За відмову від роботи в колонії вважався особою, яка не стала на шлях виправлення. Зараз Р. відмічає поліпшення умов тримання засуджених у колоніях. Стверджує, що у колонії завжди була злочинна ієрархія, однак сам Р. намагався триматися від цього осторонь. Себе не відносить до професійних злочинців, вважаючи що вчинення злочинів не може бути професією у прямому значенні слова. Не можна перенести «закони зони» до життя на свободі, де, на думку Р., вони мало що значать. З боку оточуючих відчуває насторожене ставлення до себе, але вважає, що не можна бути хорошим для всіх.

Під час розмови Р. не намагався ідеалізувати злочинний світ, злочинне ремесло, відмітив, що крадіжки стають дедалі більш «нерентабельними», оскільки «за простими дверима можна взяти лише пусті склянки». Крім того, зараз немає дефіциту товарів, а збувати крадені речі за безцінь не вигідно. Для «серйозної» справи потрібна група осіб та застосування насильства, зброї, що «за принципами» Р. є для нього неприйнятним. Отже, «майбутнє — за розбоями та вимаганням, що є справою більш молодих та енергійних». Злочинну діяльність продовжувати не збирається, оскільки треба заробити пенсію, піклуватися про матір. Своєї сім'ї так і не створив. Зараз навчається на курсах екскурсоводів. Як здалося досліднику, Р. має певну перспективу адаптуватися до життя на волі. Багато розповідав про свою майбутню роботу, яка йому подобається, але непокоїться, що у трудовому колективі до нього ставитимуться упереджено та можуть не довірити роботу. Зовні врівноважений, спокійний, контактний, має достатній обсяг знань. Як відмічає Р., на волі виявилось багато чого цікавого. Алкоголем не зловживає, лише на свята «приймає трішки». Політикою майже не цікавиться. З часу звільнення з колонії порушень порядку адміністративного нагляду не має. На думку працівників міліції суспільної безпеки, у цього піднаглядного є непогані шанси порвати з кримінальним минулим.

У даному випадку застосування монографічного методу дослідження дало змогу виявити, що рецидивіст, про якого йшлося, без сумніву, належить до категорії професійних злочинців, але, так би мовити, прагматичного типу із раціональним складом характеру, який не ідеалізує злочинний світ і готовий відмовитися від вчинення злочинів, коли виявилось, що це заняття стає дедалі більш «нерентабельним». Таке утилітарне ставлення до злочинного ремесла підтверджує факт лібералізації злодійських традицій, котрі раніше,

як відомо, були своєрідним жорстким нормативом у житті багатьох злочинців і відступ від них розцінювався як зрада злочинської ідеї. З цього приводу у спеціальній літературі справедливо відмічається, що у сучасних злочинців поступово виробилася нова філософія — більш прагматична, менш романтична¹.

Анатолій Т., 43 роки. Ріс разом із сестрою у повній сім'ї, в якій батьки сварилися між собою. Підлітком багато часу проводив у вуличній компанії. Інтересу до навчання взагалі не мав. У 14 років у групі з іншими підлітками з хуліганських спонукань заподіяв випадковому перехожому, який ішов з магнітофоном, тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого. «Причиною» злочину стала голосна музика, яка нібито заважала оточуючим відпочивати. Перебуваючи у місцях позбавлення волі, на шлях виправлення не став і неодноразово вчиняв дії, що дезорганізували роботу виправної установи, зокрема, напад на адміністрацію, тероризування інших засуджених, за що ще двічі засуджувався і був визнаний особливо небезпечним рецидивістом. Перший раз у цілому відбув, не залишаючи виправну установу, 21 рік позбавлення волі. Після звільнення, пробувши менше одного року на свободі, Т. знову вчинив умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, за що був засуджений до позбавлення волі. Загалом цей рецидивіст у місцях позбавлення волі провів 25 років. Зараз перебуває у фактичних шлюбних стосунках, хоча офіційно жодного разу не був одружений. На питання дослідника визначити найдорожче у житті людини, Т. відмітив: «Любові гідна тільки мати». Проте, пам'ятаючи широко відоме у злочинному світі татуювання з аналогічним змістом, слід зауважити, що ця фраза виявляється двозначною, оскільки серед рецидивістів «матір'ю» зветься й тюрма.

Своїм життєвим шляхом явно пишається, має завищену самооцінку, визнає злочинну ієрархію, кажучи про себе, що він є «не останньою людиною» в цій структурі, хоча і не є злочинним авторитетом. На думку Т., коли «на зоні» є авторитет, то її адміністрації «живеться» спокійно. Під час розмови також заявив, що на його прикладі можна вивчати увесь злочинний світ, оскільки «відсидів у таборах від Молдови до Камчатки»: численні татуювання самі за себе говорять про географію «тюремного життя» Т. Зараз до зони «у принципі не збирається, але все може статися».

Як уявляється, цей рецидивіст — яскравий представник імпульсивно-анархічного типу, в поведінці якого простежується чітка тен-

¹ Див.: Организованные преступные группы в Украине... — С. 37.

денція до насильницьких дій. Проте, на нашу думку, віднести таку особу до типу професійного злодія не можна, оскільки її дії не вирізняються раціональністю, логікою, врешті-решт, будь-якою вигодою, що слугувала б основним чи додатковим джерелом її існування, задоволення життєвих, хоча б і гіпертрофованих, потреб. Отже, у цьому разі злочинна кар'єра рецидивіста виглядає як низка алогічних, невиправданих учинків. Проте із спілкування з Т. відчувається його спроба ідентифікувати себе зі злочинним світом. На його думку, злочинні ідеї, «норми» вагомі «для поважаючого себе злодія, як у тюрмі, так і на волі».

Валерій Д., 36 років. Ріс у повній матеріально забезпеченій сім'ї. З дитинства мав усе найкраще. Добре навчався, отримав середню спеціальну освіту. Після закінчення торговельного технікуму працював заступником директора ринку у невеликому курортному місті. Був одружений та має дитину. Як зазначив Д., гроші у нього були завжди, звідси й усі негаразди — став наркоманом. Хотів зазнати нових відчуттів, припускаючись відомої серед таких осіб помилки, що зможе відмовитися від вживання наркотиків самостійно у будь-який час. Потім грошей стало бракувати. Перший злочин, пов'язаний із незаконним обігом наркотичних засобів, вчинив у 20 років. Від покарання звільнився за амністією, не працював. Намагався лікуватися від опійної наркоманії, потім зустрівся з тими ж торговцями наркотичних засобів — і «все стало як і раніше». Із дружиною розлучився, вихованням дитини не займався. Через деякий час його знову засуджено за аналогічний злочин. Д. не вважає себе злочинцем, стверджуючи, що наркоманія — це хоча, напевно й хвороба, але вона стала нормою у сучасному світі. До того ж, власне, він нічого ні в кого не вкрав і нікого не вбив. Тому місце більшості наркоманів, на його думку, у всякому разі не в колонії. Відбуваючи покарання, припускався порушень, оскільки «важко було додержуватися порядків, установлених у колонії для злодіїв». Про відбування покарання взагалі розповідав неохоче. Постійної роботи зараз не має і заробляє на життя випадковими заробітками, має співмешканку. Зі слів Д., він продовжує вживати наркотики раз на тиждень. Про свою перспективу каже, що побоюється повернутися до «зони», але це рано чи пізно все ж таки станеться. Тому зараз «головна» мета — знову не потрапитися на наркотиках.

У Д. відмічається нервозна манера спілкування, яка пояснюється бажанням поділитися, розповісти про себе одночасно із побоюванням, що будь-яка інформація, одержана від нього, в подальшому буде використана проти нього. Крім того, Д. притаманні звужений

світогляд, відсутність зацікавленості у будь-чому, домінування ідеї переслідування людини, у якої й без того тяжке життя. Із розмови з Д. стає зрозумілим, що він непослідовний у своїй поведінці.

Досліджений випадок — це типовий життєвий шлях для багатьох наркоманів, які, на жаль, навіть не усвідомлюють, наскільки тонка грань між уживанням наркотиків та вчиненням з метою одержання коштів на їх придбання тяжких злочинів, що часто мають ситуативний характер. Серед рецидивістів особи, хворі на наркоманію, становлять особливий різновид, «наполегливість» у продовженні злочинної діяльності яких багато в чому пов'язана із хворобливими змінами в організмі. Взагалі їх поведінка дуже важко піддається корекції, якщо взагалі це можливо. Тому відмовитися від вчинення злочинів, пов'язаних як із незаконним обігом наркотиків, так і зі здобуванням коштів на їх придбання, навряд чи вони зможуть самотійно без серйозної попереджувальної роботи з ними.

Дмитро В., 32 роки. Виховувався у повній сім'ї, в якій був єдиною дитиною. Ріс і розвивався нормально. У дитинстві мав багато друзів, добре навчався. Але після закінчення школи перебивався випадковими заробітками, оскільки спеціальності не набув. При цьому В. завжди підтримували батьки, навіть коли перебував у колонії. Перший злочин — крадіжку з проникненням у житло — вчинив у дорослому віці — у 24 роки. На вчинення крадіжки В. ніхто не підштовхував, рішення прийняв самотійно. Свій вчинок пояснив бажанням «романтичної пригоди». Після відбуття покарання ще двічі засуджувався за вчинення аналогічних злочинів. Дев'ять років провів у місцях позбавлення волі. «Об'єктами» інтересу В. ставало майно громадян у приміщеннях санаторіїв та пансіонатів. При цьому брав усе, що «погано лежить». Кожного разу розраховував на те, що не буде викритий. Своєрідним психологічним виправданням своїх вчинків у В. став такий тезис: «Дурнів треба провчати». Проте, незважаючи на цю «ідеологію вихователя дурнів», кошти, одержані від реалізації викраденого майна, тривалий час були основним джерелом його існування. У вчиненому не розкався та не виказує наміру «зав'язати» із крадіжками, говорить, що «ще молодий, щоб думати про майбутнє. Про це треба думати десь після сорока років». У всякому разі він не бачить нічого поганого у такому способі життя, тюрма його не лякає, оскільки на «зоні» зустрів багато однодумців, цікавих людей, так би мовити, «експропріаторів багатих», таких собі «Робін Гудів».

В. «із сумнівом» зазначив, що зараз спостерігається масовий відхід кримінального середовища від старих злочинських принципів, злочинського «братерства», оскільки «кожний діє сам по

собі». Тому не має значення чітке додержання злодійських традиції, це особиста справа злодія. Також у розмові В. відмітив, що в Україні формується новий бандитський рух так званих «беспредельщиків», у той час як у «зонах» більшість із тих, хто відбуває покарання, належать до найнижчого прошарку кримінального світу.

Під час відбування покарання В. припускався численних порушень вимог режиму, головним чином відмовлявся від роботи, на шлях виправлення не став, що послужило підставою для встановлення після звільнення адміністративного нагляду за ним. Зараз не працює, живе, як говорить, випадковими заробітками, алкоголем не зловживає. Має намір одружитися, але в особистому житті, зі слів В., йому не щастить. Захоплюється художньою та публіцистичною літературою з кримінальної тематики. Має доволі високий рівень знань, але не збирається його якимось чином використовувати.

Отже, за допомогою монографічного методу дослідження вдалося дійти висновку про те, що злочинна «кар'єра» В. — типовий випадок злочинного професіоналізму, з відповідною психологією, «філософським» ставленням до категорій волі і тюрми, праці, демонструванням своєї неординарності тощо. Як зазначили співробітники міліції, із великою імовірністю скоро В. знову потрапить до місць позбавлення волі.

Наприкінці зазначимо, що використання монографічного методу дослідження особи рецидивістів на початковому етапі збирання та оброблення емпіричного матеріалу надало можливість виявити основні тенденції щодо формування злочинної «кар'єри» таких осіб та вибудувати низку гіпотез із цього приводу, які у подальшому підлягають більш ретельній перевірці. По-перше, виявлено той факт, що злочинна «кар'єра» рецидивіста тяжіє до спеціального рецидиву; по-друге, встановлено існування певного вікового бар'єру, після якого особа замислюється про відмову від активної злочинної діяльності; по-третє, рецидивісти констатують, що на сьогодні злочинний світ вже не є тим монолітним утворенням зі своїми «поняттями», «принципами», «злодійськими законами», які існували раніше; по-четверте, дослідником намічено деякі принципи майбутньої типологізації рецидивістів; по-п'яте, в цілому уточнено методологічні підстави та правила застосування, а також показано перспективність використання монографічного методу під час проведення так званих польових кримінологічних досліджень.

Надійшла до редколегії 10.07.04